

Perspektiver på overgriper som utfordring til kirkelige miljøer.

av psykologspesialist Karin Holt ved Kirkens Ressurssenter

Det er altså overgriper som er mitt anliggende nå. Hva mener vi med overgriper i denne konteksten? Det er jo den som har gjort det som er sånn at vi er samla her i dag. Og den overgriper dere skal ha litt i bakhodet nå det er den som ikke sitter i fengsel. For sitter folk i fengsel, så vet vi hvor vi har dem. Da kan vi andre drive med det vi pleier. Så tenk på at overgriper, den som har utsatt noen for overgrep, er, bor og lever i nærmiljøet. Og det kan dreie seg om ulike problemstillinger. Vi kan da ha å gjøre med en sak som ikke har blitt til noen sak, hvor du bare som ansvarlig i en sammenheng vet at noen har anklaget noen for det, men du har fått beskjed om ikke å si det til noen og ikke ta det videre. Det kan være en kontekst. Eller det kan være en kontekst hvor det har vært en svær sak som er sånn som vi allerede har snakket masse om hvor retningslinjene følges til punkt og prikke og det ender med en dom. Så har vi den varianten der vedkommende som har utsatt noen har sagt «jeg gjorde det, jeg vedkjenner meg dette» versus «jeg gjorde det ikke, det er bare oppspinn, bare fantasifostre» og hele spekteret i mellom.

Så hva kreves da av deg? For det første er det det vi har snakket mye om i dag, tilrettelegging og ansvarstaken i en god håndteringssak. Og det sier jeg ikke mer om, for det tenker jeg er det vi veit vi skal gjøre og det vi lager retningslinjer vi prøver å følge så godt vi kan. Så er det altså sånn at vi har et ansvar til. Det har både Tormod og flere jeg har hørt på i dag vært inne på: At vi skal ha et sted som skal være trygt. Du skal være med og tilrettelegge og ta ansvar for at menigheten er et sted som representerer trygghet og inkludering for alle. Og hva er da trygghet i denne sammenheng? Jo jeg tenker at det mest vesentlige, når vi snakker om det her og nå, det er at vi skal skape, skal ha, overgrepssfrie miljøer med voksne og ungdom som har klar bevissthet rundt grenseoverskridelser. I tillegg skal vi ha inkludering. Hva er det for noe? Tilhørighet kanskje? Delaktighet kanskje? Hvem vet? Dette er sånne fine ord som vi legger mye rart i, men vi er liksom enige om at alle skal føle trygghet, alle skal føle seg inkludert. Men altså, når vi har en overgrepssak, får den konsekvenser for en sånn visjon? For jeg lurer på hvem er «alle», som altså skal inkluderes? Er det alle i menigheten? Er det alle i samfunnet? Hvis det er noen som skal ekskluderes, hvem er det? Fordi vi skal ha et trygt og inkluderende sted for alle, er det da noen som må ekskluderes kanskje? For hva tenker vi om den utsatte? Nei hun eller han skal ikke ekskluderes. Det er klart at det er hele poenget at vi skal lage et miljø der vedkommende føler seg ivaretatt og støttet og alt dette som vi har snakket mye om. Men hva med overgriperens familie? Skal de traske rundt på juletreffest som om ingenting var skjedd? Og skal overgriper møte opp i menighetssammenheng, være med på gudstjenester, skal han stille til menighetsrådvalg? Altså, hvis vi skal ha med, hvis alle er alle, da er det disse her òg, så kreves det spesifikk innsats fra ledelsen. Det går ikke av seg selv. Det er bare helt umulige konflikter. Det er konflikter, det dreier seg om konflikt sier Hareide, konflikt. Går det an å inkludere alle i konflikten? For hva skjer med oss når vi møter overgriper? Det skjer ting i forhold til tankene, følelsene og handlingene, som vi kan skille litt fra hverandre og vi bør bli kjent med oss selv. Når vi tenker, når vi føler, når vi handler i forhold til overgriper. Og det er veldig vanlig, synes jeg, å høre omtale av overgriper i den

monsteraktige måten å snakke om folk på. Men så møter vi også noen som blir veldig opptatt av medmenneskeligheten, begge ytterpunktene. Nå hører jeg at sier jeg han, men vi vet veldig godt at det også kan være hun. Disse to ytterpunktene møtes for eksempel når man skal snakke om hvordan man skal tilrettelegge. Ikke spesielt enkelt. Følelsesmessig samme greien. Du kan på den ene siden ha fullstendig sånn aversjon, rett og slett, kjenne det fysisk. Og så liksom over i den der virkelig føle på sympati over at noen kunne gjøre noe så grusomme ting. Frykt kan man også kjenne på. Man kan rett og slett bli redd i møte med et menneske som står foran deg som du veit har gått så mye over grensene, eller som du regner med har gått over grensene til andre. Og så kan du òg kjenne på tilliten, en følelsesmessig tillit. Vi står som oftest ikke på ytterpunktene av den skalaen, men et eller annet sted på kontinuumet. Så det er et kjempespekter her i følelser og tanker. Og det gir seg utslag til slutt i handlinger. Som er da alt fra den der veldig velkjente utstøtingen: Ikke noe mer å gjøre i vår menighet og så flytter vedkommende til et nytt land kanskje og ingenting oppdages der og så videre. Eller til inkluderingen hvor vedkommende tas fullstendig inn i menigheten som et hvilket som helst annet menighetsbarn. Kanskje til og med gis oppgaver. Hele det spekteret har vi eksempler på at overgriper har møtt. Vi får på den ene siden noe som vi kan kalle naivitet, håp: «Det går sikkert bra!» «Nå er det sikkert overdrivelser ute og går.» «Det var sikkert bare en gang.» «Det var en veldig spesiell situasjon har jeg hørt.» «Hun var jo veldig utfordrende da.» Det er naivt, hvis man bare er i den. Eller den andre siden, skremte. For sikkerhets skyld, hjelp, vi holder oss på lang avstand. Vi stenger det ute og håper at det vil løse problemet. Jeg tenker det at det er greit å forholde seg til at når vi står i en konflikt så kan vi ikke få det optimalt. Men vi må vite hva vi har som vi må vurdere i forhold til. Og jeg tenker at det er tre søyler. Det ene er da lojalitet og hensyn til den utsatte, som vi er vant til å tenke på. Trygghet for alle i miljøet og da kommer dette med gjentakelsesfare inn. Hvis noen har gjort noe en gang hvor stor fare er det for at han eller hun gjør det igjen? Og så dette her som jeg fikk gleden av å høre Paul Leer-Salvesen snakke om i et foredrag tidligere i dag: Vårt medmenneskelige ansvar overfor overgriper, vedkommende skal også inkluderes. Når det gjelder da den utsatte er vi nødt til å huske at den utsatte holder på i en prosess som er en prosess som det er ofte er helt umulig å følge og umulig å forstå fordi den ene dagen kan vedkommende komme til deg og si at nå har jeg kommet dit at jeg ønsker å tilgi overgriper. Neste dag kan han være eller hun være der at det er edder og galle og det er anmeldelsespapirer i hånden og det er kniv på innerlommen og tredje dagen en veldig nyansert tenkning, altså ikke lett å følge. Og det skal vi ikke klare heller, for det det mennesket driver med er å skulle forene alle disse tingene og det følger ikke et mønster, i hvert fall har jeg enda ikke avdekket mønsteret. Så jeg har bare måttet følge den enkelte personens egen prosess. Og da kan vi bli irritert faktisk over at de en dag sier noe og neste dag mener noe annet. Og da har du et menneske som da på den ene siden har, selvfølgelig, behov for å ha avstand til overgriper og sympati og støtte selvfølgelig. Og behov for at menigheten tilrettelegger og som det ble pekt på tidligere, fra første økt i dag, gjør noe i forhold til vedkommendes stilling i menigheten. Det er ikke greit at vedkommende som har brukt så mye krefter på å melde en sak, kommer tilbake og ser at samme presten står i akkurat samme rollen som han gjorde før det ble kjent at vedkommende hadde foregrepet seg. Men så er det dette rare her: Den som er utsatt har ofte også varme følelser for den som har utsatt vedkommende, fordi det har vært en tillitsrelasjon som har gått av skafet. Og da kan det være at det er den utsatte som først sier nå må noen hjelpe ham, han må få et behandlingstilbud. Nå

må han få støtte i hverdagen sin, fordi han vil bli utstøtt av familien sin, han blir skilt fra kona si. Og det kan være helt absurd å høre dette først fra den utsatte. En annen ting som vi har veldig lett for og lyst til å glemme det er at båndene kan være så sterke mellom den utsatte og overgriper at vi kan være så lykkelig og glad for at det har blitt meldt en sak så det er over. Men så fortsetter kanskje kontakten. Og den skammen som begge parter, både den utsatte og den som utsetter, står i da, det er så dypt, grusomt, vanskelig og skamfullt at vi bør være litt forberedt på at vi kan se, sånn at vi kan romme det på en god måte. Den utsatte trenger hjelp til god grensesetting i det følgende fordi vedkommende kommer til å treffe på den som den har vært utsatt for overgrep fra.

Så er vi opptatt av «trygghet for alle» greien. Når det gjelder de tre der: Arbeid med grenser i trosopplæringen, tematisering med ansatte, tematisering med menigheten, der er vi liksom på forebygging, ikke sant. Det er noe som vi bare må holde på med. Det har vi snakket mye om. Det er viktig å gjøre verdier og visjoner eksplisitte. Jeg har litt tro på det, at man innimellom sier høyt at vi har en menighet som skal være et overgrepsfritt miljø. Det er en selvfølge, men allikevel, vi sier det, vi minner om det, vi snakker om det. For det er litt rart, sies det høyt, kan det være lettere for andre å si: «Jeg har hørt at det er noe sånn litt rart som skjer mellom de to der.»

Der er det veldig krevende for her må man avklare med den utsatte og med overgriper hvordan skal dette her være utad i menigheten. Skal det snakkes om? Skal det bare tilrettelegges for avgrensninger uten at menigheten hører noe om hvorfor? Det må man avklare i hvert enkelt tilfelle. Ingen regler. Du vil ha utsatte som ikke vil godta at saken blir kjent. Jeg mener at da må vi lytte til det. På den andre siden kan det være tilfeller der man har åpne infomøter om temaet. Det som blir vesentlig er jo selvfølgelig avgrensning av arenaer for overgriper, som vil gi forutsigbarhet. Hva vet vi om gjentakelsesfare? Når vi snakker om politiattestene så er det jo med tanke på at hvis man vet at noen har gjort noe før, så er de ikke egnet, ferdig, punktum, finale. Men jeg tenker at det kan likevel være greit å vite noe om hva man nå vet fra forskningsfeltet på gjentakelsesfare. For der er jeg veldig enig i det Rigmor Aasrud sa: Ingen sovepute. Poliattest må ikke bli noen sovepute for de sier bare deler av det viktige. Ved Institutt for klinisk sexologi, hvor Thore Langfeldt er en veldig synlig person, har de gjort ganske mye forskning som er internasjonalt etterspurt og anerkjent. Der har de sett det at hvis personer gjennomfører et fullt behandlingsforløp hos dem, som det er en del som har gjort, så har de ikke begått overgrep igjen. Disse sakene er ofte alvorlige overgrepssaker hvor overgriper har vært i fengsel og ofte pedofile, eller altså folk som har begått overgrep mot barn og de har gjennomført behandling. Det er grunn til å håpe når folk gjennomfører behandlingen fullstendig. Og så er klienter som har hatt masse barneporno på sine PC-er. Da tenker vi pedofile! Opp med alarmklokkene! Ingen ansettelse. Ut av menigheten. Det man har funnet ut er at de som ikke har utført det vi kaller «hands on»-overgrep, hvis de blir stoppet så ser man ikke at de har større sannsynlighet til å bli overgripere enn andre. Det er veldig rart synes jeg. Men det var i alle fall noen forskningsresultat fra Tyskland som jeg har hørt på en konferanse jeg var i september. Hvis overgriper gjennomfører fengselsstraff, men ikke har villet ha behandling er det mer betenkelig, de har jo da egentlig ikke innrømmet straffeskyld. Det kan det være greit å ha i bakhodet. Men husk at dere skal ikke sitte og gjøre

risikovurderinger, det er eventuelt bare å ha dette her litt i bakhodet og navigere ut fra. Og hvis det dreier seg om folk som har virkelig gjort klare kriminelle handlinger i dette spekteret her så skal dere samarbeide med fagfolk som har peiling på det. Det er det foreløpig ikke så mange andre enn Thore Langfeldt og kollegaene hans som har.

Vårt medmenneskelige ansvar for overgriper, som er den tredje søylen. Våre holdninger og våre handlinger må hvile på tre søyler og de må også hvile på denne søylen her. Vi må romme, vi må inkludere overgriper på et eller annet vis. Og da er det sånn at vi, det vil bli helt forskjellige løsninger i forskjellige sammenhenger med forskjellige overgripere. Og jeg tenker at da blir det kjempeviktig at dere som folka som er ansvarlige er veldig opptatt av at det blir tydelige roller. Hvem skal følge opp den som har vært overgriper? Hvem skal være med og bestemme hvilke arenaer han eller hun skal være med på? Hvem skal støtte familien? Hvem skal være eksplisitt støttende til den utsatte? Hvem skal lede informasjonsmøter? Og jeg er veldig opptatt av som dere ser, ikke å være alene om å gjøre disse vurderingene. Det er så komplisert. Dere står som sagt på alle disse tre søylene, forsøker å balansere. Gjør vurderinger sammen, i kontakt med fagfolk. Men jeg tenker at målsettingen om inkludering kan kun bli genuin hvis dere klarer å være nyanserte. Og da er det det siste jeg bare har på hjertet her: Paul Leer-Salvesen sa i sted: Overgriper trenger at noen sier: «Du er mer enn det du gjorde», og det er viktig å kunne prøve å mobilisere en forståelse av overgriperes vansker. For det er en person som har problemer av en formidabel art når man er i stand til å misbruke sin stilling som voksen person, sånn som overgripere gjør. Og da er det viktig å skape seg den forståelsen og den empatien uten å bli forståsegpåer. Den balansegangen er ikke lett! Det kan være nyttig å huske at overgriperes atferd bør forstås som seksuelt avvik som bør forstås i lys av hendelser langt tilbake i barndommen, problemer med intimitet, dysfunksjonelt følelsesliv, antisosial personlighet. Eller rett og slett avvikende seksuelle tenningsmønstre. Det er viktig å huske at vold er en prosess slik som Eva Lundgren sa i sted. Og den prosessen som jeg tenker det er hos overgriper det er at avmakten i livet har blitt så stor. Det er så mye som den som er overgriper ikke får til. Han kjenner seg avmektig, antakelig på det følelsesmessige området, det seksuelle området, intimitet med andre mennesker. Avmakt hos oss mennesker fører ofte til at vi trenger å kompensere med makt på et annet område. Og da dukker det opp da, noen der som de kanskje begynner å bygge opp et tillitsforhold til. Mer eller mindre bevisst. Det som mange kaller «grooming». Det å bygge opp et tillitsforhold. Og så nærmer man seg da å få utøvet den makten i sin avmakt. Og det med å bruke litt tid til å tenke litt på dette her, så tror jeg at vi kan klare å mobilisere en empati som vil være kirken verdig.